

Vudi
Alen.

Apropo
ničega.

Autobiografija.

Prevela
Stela Spasić

■ Laguna ■

Naslov originala

Woody Allen

APROPOS OF NOTHING

Copyright © 2020 Skyhorse Publishing, Inc. 2020

All rights reserved.

Translation copyright © 2021 za srpsko izdanje, LAGUNA

*Za Sun Ji, najbolju.
Jela mi je iz ruke
a onda sam primetio da mi ruke više nema.*

Kao i Holden, nisam baš raspoložen da se upuštam u masu gluposti a la Dejvid Koperfild,* mada će vam u mom slučaju možda biti zanimljivije da pročitate nešto o mojim roditeljima nego o meni. Recimo, o mom ocu koji se rodio u Bruklinu kad su tamo bile samo farme i bio skupljač loptica tek osnovanim Bruklin Dodžersima, varalica u bilijaru, kladioničar, običan čovek ali žilav Jevrejin u finim košuljama, sjajne, zalizane kose u stilu Džordža Rafta. Bez srednje škole, sa šesnaest je otišao u mornaricu i bio u streljačkom vodu u Francuskoj kad su ubili nekog američkog mornara jer je silovao lokalnu devojku. Nagrađivani strelac bujne sede kose i besprekornog vida, uvek je voleo da poteže obarač i uz sebe je nosio pištolj sve do poslednjeg dana svog života. U Prvom svetskom ratu, njegov brod je jedne noći pogodila granata negde blizu obale ledenih voda Evrope. Brod je potonuo. Svi su se udavili osim tri momka koja su uspela da preplivaju više kilometara do obale. On je bio jedan od te trojice koji su se izborili s Atlantikom.

* Sličan početak kao i u romanu *Lovac u žitu* Dž. D. Selindžera. (Prim. prev.)

Eto, toliko je malo falilo da se nikad ne rodim. Rat se završio. Njegov otac koji je zaradio nešto para uvek mu je ugađao i bez ikakvog stida bio mu je naklonjeniji nego njegovom priglupom bratu i sestri. Ozbiljno mislim kad kažem priglupi. Dok sam bio mali, njegova sestra me je uvek podsećala na cirkuzanta. Njegov brat, slabašan, bledunjav, retardiranog izgleda, smucao se po ulicama Fletbuša kao raznoslač novina sve dok nije iščezao poput tankog oblačića. Bled, bleđi i više ga nije bilo. Tako je tatin tata kupio svom mezimcu mornaru pravi luksuzni auto u kojem se moj otac vozikao po posleratnoj Evropi. Kad se vratio kući, onaj čiča, moj deda, u međuvremenu je dodao još nekoliko nula na svom računu u banci i pušio korona cigare. On je bio jedini Jevrejin koji je radio kao trgovački putnik za velikog proizvođača kafe. Moj otac je obavljao sitne poslove za njega i jednog dana dok je okolo prevezio neke džakove kafe, prolazio je pored suda. Niz stepenice je silazio Kid Droper, najveći gangster tog vremena. Kid je ušao u automobil a neki nikogović po imenu Lui Koen skočio je na auto i ispalio četiri metka kroz prozor dok je moj tata sve to posmatrao. Stari mi je mnogo puta pričao tu priču za laku noć i bila mi je daleko uzbudljivija od svih pustolovina zeca Petra.

U međuvremenu, nastojeći da proširi poslovanje, otac moga oca kupio je nekoliko taksi vozila i bioskopa, među kojima i dvoranu *Midvud*, gde sam u detinjstvu provodio silno vreme bežeći od stvarnosti ali to je došlo kasnije. Prvo sam morao da se rodim. Nažalost, pre tog sitnog rizičnog poduhvata u našem univerzumu, tatin tata je u naletu euforije ulagao sve više para na Volstritu pa možete i sami pretpostaviti gde je to vodilo. Jednog četvrtka berza je pretrpela težak sunovrat pa je tako moj deda, igrač na veliko kakav je bio, odmah zapao u krajnju bedu. Odoše taksiji, odoše bioskopi i razbežaše se šefovi proizvođača kafe. Moj otac, iznenada zadužen za sopstveni unos kalorija, bio je prinuđen da se bavi mutnim poslovima radi dodatne zarade; vozio je taksi, vodio bilijar salu, bavio

se raznim prevarama i kladenjem. Leti su ga plaćali da ide u Saratogu da vodi sumnjive trke konja za Alberta Anastasiju. Leta provedena na severu države bila su još jedan izvor priča za laku noć. Kako je voleo taj život. Fenomenalna garderoba, pozamašne dnevnicke, seksi ženske a onda je nekako upoznao svoju majku. Potpuno nepredviđeno. Kako je završio s Neti ravno je misteriji tamne materije. Dve osobe, različite koliko i Hana Arent i Nejtan Detroit, imale su oprečno mišljenje o svemu osim o Hitleru i mojim ocenama. Međutim, bez obzira na sav taj verbalni masakr, ostali su u braku sedamdeset godina – pretpostavljam iz inata. Ipak, siguran sam da su se voleli na svoj način, poznat možda jedino nekolicini varvarskih plemena na Borneu.

U maminu odbranu moram da kažem da je Neti Čeri bila divna žena; pametna, vredna, požrtvovana. Bila je odana, puna ljubavi i pristojna ali ne, da tako kažemo, i fizički privlačna. Kad sam više godina kasnije rekao da moja majka liči na Gruča Marksa, ljudi su mislili da se šalim. Pred kraj svog života bila je dementna i umrla je u devedeset šestoj godini. Koliko god da su joj se stvari tada priviđale, ona nikad nije izgubila sposobnost gundanja koju je izdigla na nivo umetnosti. Tati, koji je bio krepak i u devedesetim godinama, nikad nikakva briga niti problem nisu remetili san. A i nije ni o čemu razmišljao dok je bio budan. Držao se filozofije da „ako nemaš zdravlje, nemaš ništa“, mudrosti veće od sve složenosti zapadnjačke misli, jezgrovite kao poruka iz kolačića sudbine. Zdravlje je sačuvao. „Ništa me ne muči“, hvalisao se. „Isuviše si glup da bi te nešto mučilo“, mama bi strpljivo pokušala da mu objasni. Mama je imala pet sestara – sve jedna ružnija od druge – a mama je definitivno bila najružnija među njima. Ovako ću vam to objasniti: Frojdova teorija o Edipovom kompleksu prema kojoj svi mi muškarci nesvesno želimo da ubijemo svoje očeve i oženimo se majkama nailazi na nepremostivu prepreku kad je moja majka u pitanju.

Iako je moja majka bila mnogo bolji roditelj, mnogo odgovornija, iskrenija i zrelija od mog ne tako moralnog oca ženska-roša, ja sam nažalost njega više voleo. Njega su svi više voleli. Pretpostavljam da je to zato što je bio simpatičan, topao lik koji je otvoreno ispoljavao osećanja, dok je ona bila nemilosrdna. Ona je pazila da porodica ne propadne. Bila je knjigovođa u cvečari. Vodila je domaćinstvo, kuvala, plaćala račune, starala se da uvek bude svežeg sira u mišolovkama dok je otac odvajao novčanice od dvadeset dolara koje ionako nije imao i tutkao mi ih je u džep dok sam spavao.

Kad bi u retkim prilikama tokom godina dobio na lutriji, bio bi velikodušan prema svima. Tata je igrao lutriju svakog bogovetnog dana, padala kiša ili sijalo sunce. To je bilo nešto najsličnije verskom obredu u njegovom životu. Bilo da je iz kuće izlazio s jednim dolarom ili stotinom dolara, sve bi potrošio pre nego što bi se vratio kući. Na šta? Pa, na garderobu i ostale neophodne stvari – recimo, na varljive loptice za golf koje su se smešno kotrljale i kojima je varao svoje ortake. Trošio ih je i na mene i moju sestru Leti. Razmazio nas je onom istom velikodušnom slobodom kojom je njegov otac razmazio njega. Primer: jedno vreme tata je radio noćnu smenu kao konobar u ulici Baueri i za to nije dobijao platu, samo napojnice. Ipak, kad god bih se ujutru probudio – tada sam išao u srednju školu – na mom noćnom stočiću me čekalo pet dolara. Druga deca su dobijala džeparac od pedeset centi ili možda dolar nedeljno. Ja sam dobijao pet dolara dnevno! Šta sam radio s njima? Jeo sam napolju, kupovao mađioničarske rekvizite, finansirao kartanje i kockanje.

Vidite, ja sam postao mađioničar amater jer sam voleo sve u vezi s magijom. Uvek me je privlačilo sve što je iziskivalo samoću, kao što je vežbanje mađioničarskih trikova, sviranje saksofona ili pisanje, pošto tako nisam morao da dolazim u kontakt s drugim ljudima koji mi se nisu sviđali ili kojima

nisam verovao ni iz kakvog objašnjivog razloga. Kažem „ni iz kakvog razloga“ jer potičem iz velike, brižne porodice u kojoj su svi uvek bili fini prema meni. Kao da sam bio rođeni gad. U međuvremenu, sedeo sam sâm i vežbao pokrete s kartama i novčićima, finese sa špilom karata, lažno mešanje, lažno presecanje špila, deljenje odozdo, skrivanje karata. U svakom slučaju, bio je to mali napredak za rođenog gada – od izvlačenja zeca iz šešira do shvatanja da umem da varam s kartama. Pošto sam nasledio očevu DNK za nepoštenu rabotu, ubrzo sam varao na pokeru, potkradao naivne, delio loše karte, lažno sekao špil i svima krao džeparac.

Međutim, dosta o meni i o tome kakav sam bednik bio u mladosti. Ispričao sam vam kakvi su mi bili roditelji i još uvek nisam došao do onog dela kad mama rađa svog malog nitkova. Moj otac je vodio bezbrižan život dok je moja majka – prinuđena da rešava sve ozbiljne probleme u svakodnevnoj borbi za opstanak – mislila samo na posao i nije bila ni duhovita ni zabavna. Bila je pametna ali ne zahvaljujući obrazovanju, što bi vam odmah rekla, ponosna na svoj „zdrav razum“. Iskreno, po mom mišljenju bila je isuviše stroga i navalentna ali to je bilo zato što je htela da „postignem nešto“. Videla je rezultate testa inteligencije koji sam radio s pet-šest godina i, iako vam neću reći kakav je bio rezultat, ona je bila impresionirana. Preporučili su joj da me pošalju u specijalnu školu za bistru decu pri Hanter koledžu ali duga vožnja svakog dana od Bruklina do Menhetna bila je isuviše naporna za moju majku i tetku s kojima sam se naizmenično vozio metroom. Tako su me vratili natrag u P.S. 99, školu za zaostale nastavnike. Pošto sam mrzeo sve škole, u Hanteru bih verovatno vrlo malo naučio ili čak ne bih imao nikakve koristi da sam tamo ostao. Majka me je stalno maltretirala govoreći mi da imam tako visok količnik inteligencije a ispadam potpuni kreten u školi. Primer mog kretenizma u školi: u srednjoj školi sam učio španski dve godine.

Kad sam upisao Univerzitet u Njujorku, smuvao sam da me ubace u početnu grupu za španski – kao da mi je bio potpuna nepoznanica. Da li verujete da sam pao na ispitu?

Bilo kako bilo, majčina inteligencija nije dosegala do kulture pa tako me ni ona ni otac, koji se akademski nikad nije izdigao dalje od bejzbola, pinokla ili filmova o Hopalong Kasidiju, niti jedan jedini put nisu odveli na predstavu ili u muzej. Prvi put sam gledao predstavu na Brodveju kad mi je bilo sedamnaest godina a umetničke slike sam otkrio sâm jer sam bežao sa časova pa sam tražio neko mesto gde će mi biti toplo a muzeji su bili besplatni ili jeftini. Sa sigurnošću mogu da tvrdim da moji otac i majka nikad nisu gledali pozorišnu predstavu, posetili galeriju niti su pročitali neku knjigu. Otac je imao jednu knjigu, *Bande Njujorka*. Nju sam jedinu prelistavao dok sam odrastao i uz nju sam postao oduševljen gangsterima, kriminalcima i zločinom. O gangsterima sam znao isto koliko je većina dečaka znala o igračima bejzbola. Ja sam isto znao igrače bejzbola ali ne toliko dobro kao što sam znao za Džipa Krvavog, „Masnog palca“ Džejka Gjuzika i Tik-tok Tanenbauma. O, znao sam i filmske zvezde zahvaljujući mojoj rođaci Riti koja je na zidove lepila portrete u boji iz časopisa *Modern skrin*. Priču o njoj ostavljam za kasnije pošto je ona bila jedna od retkih svetlih tačaka mog odrastanja i zaslužuje da joj posvetim posebnu pažnju. Međutim, osim Bogarta i Beti Grejbl, i toga koliko je pogodaka imao Saj Jang, koliko je ranova postigao Hek Vilson u jednoj sezoni i ko je bacio dve uzastopne neodbranjive loptice za Sinsinati, ja sam znao i da Ejb Relis zna da peva ali ne i da leti* – kao i gde je završio Ouni Meden i zašto je šiljak za led bio omiljeno oružje Pitsburga Fila Štrausa.

* Njujorški gangster i profesionalni ubica koji je, suočen s mogućim pogubljenjem, svoje kolege i šefove odao vlastima a okončao je tako što je pao kroz prozor hotelske sobe na šestom spratu. (Prim. prev.)

Pored *Bandi Njujorka*, moja biblioteka sadržala je stripove. Sve do pred kraj tinejdžerskih godina, čitao sam samo stripove. Moji književni junaci nisu bili Žilijen Sorel, Raskoljnikov ili lokalni prostaci okruga Joknapatafe, već Betmen, Supermen, Fleš, Podmorničar Namor, Čovek Jastreb. Da, i Paja Patak i Duško Dugouško i Arči Endruz. Narode, vi čitate autobiografiju neukog čovekomrscu koji voli gangstere; nekulturnog usamljenika koji je sedeo ispred trodelnog ogledala i vežbao trikove s kartama kako bi mogao da sakrije keca pika tako da je nevidljiv iz svih uglova i na prevaru uzme nekoliko uloga. Da, na kraju su me ipak raspametile Sezanove krupne jabuke i Pisarovi kišni pariski bulevari ali, kao što sam i rekao, samo zato što sam bežao iz škole i što je trebalo negde da se sklonim tih zimskih prepodneva dok je padao sneg. Tako sam ja zabrljao u svojoj petnaestoj godini i našao se licem u lice s Matisom i Šagalom, s Noldeom, Kirhnerom i Šmit-Rotlufom, *Gernikom* i Džeksonom Polokom čije je delo naslikano mahnitim pokretima prekrivalo ceo zid, s Bekmanovim triptihom i zift crnom skulpturom Luize Nevelson. Zatim bih odlazio na ručak u kafeteriju Muzeja moderne umetnosti a posle bih odgledao neki stari film dole u sali za projekcije. Kerol Lombard, Vilijam Pael, Spenser Trejsi. Zar to ne zvuči zabavnije od odbojnog, namrgođenog lica gospođice Švab koja je tražila da znamo datum kada je donet Zakon o taksenim markama ili koji je glavni grad Vajominga? Potom bi usledile laži kod kuće, izvinjenja sutradan u školi, pa varanje na kartama, stepovanje, falsifikovanje novčanica. Opet sam bio provaljen i tako sam roditelje bacio u očaj. „Ali količnik inteligencije ti je tako visok.“ Uzgred budi rečeno, čitaoče, on i nije toliko visok ali na osnovu majčinog dubokog uverenja pomislili biste da umem da objasnim teoriju struna. To se vidi u mojim filmovima; dok neki jesu zabavni, ni na jednoj ideji koja mi je ikad pala na pamet neće se utemeljiti nikakva nova religija.

Osim toga – ne stidim se da priznam – nisam voleo da čitam. Za razliku od moje sestre koja je uživala u tome, ja sam

bio lenjivac koga nije nimalo privlačilo da otvori knjigu. A i zašto bi? Radio i filmovi su bili mnogo uzbudljiviji. Bili su manje zahtevni a slikovitiji. U školi nisu nikad znali kako da vam približe knjigu i nauče vas da uživete u njoj. Knjige i priče koje su birali bile su dosadne, neduhovite, sterilne. Niko iz tih pažljivo biranih priča za dečake i devojčice nije mogao da se poredi s Plastik Menom ili Kapetanom Marvelom. Mislite da će se neki napaljeni klinac (osim toga, prkosio sam Frojdu i nikad nisam prošao kroz fazu latencije) koji voli gangsterske filmove s Bogartom i Kegnijem, i jeftine, seksi plavuše oduševiti „Darom mudraca“?* Dakle, ona prodaje svoju kosu da bi kupila lanac za njegov sat a on prodaje sat da bi kupio češljeve za njenu kosu. Iz te priče sam izvukao pouku da je uvek sigurnije plaćati gotovinom. Voleo sam stripove s oskudnom prozom a kad je u školi kasnije došao red na Šekspira, toliko su nas kljukali njime da na kraju nikad više u životu ne poželite da čujete nijedno *počujte, moliću lepo* ili *al' tiho*.

U svakom slučaju, nisam ništa čitao sve do pred kraj srednje škole kad su mi hormoni proradili i kad sam počeo da primećujem one devojke s dugom, ravnom kosom koje nisu koristile karmin, malo su se šminkale, nosile su crne rolke, suknje i crne najlonke i velike kožne tašne u kojima su imale primerak *Metamorfoze* na čijim marginama su pisale beleške poput „da, potpuno tačno“ ili „potražiti Kjerkegora“. Kakva god da je nerazumna senzualnost bila posredi, takve devojke su osvajale moje srce i kad bih ih pozvao da izađemo i pitao da li su za bioskop ili bejzbol utakmicu, one su bile više raspoložene da slušaju Segoviju ili pogledaju Joneskov komad na „of Brodveju“. Uvek bi zavladao duga, neprijatna tišina pre nego što bih odgovorio „Hajde, javiću ti se“, a potom bih požurio da saznam ko su Segovija i Jonesko. Pošteno je reći da te devojke

* Novela američkog pisca O. Henrija (1862–1910) o siromašnom mladom bračnom paru. (Prim. prev.)

nisu jedva čekale sledeći broj *Kapetana Amerike* pa ni sledećeg Mikija Spilejna, jedinog pesnika koga sam znao da citiram.

Kad sam napokon izašao s jednom od tih slatkih bombonica umetničke duše, bila je to katastrofa za oboje. Za nju, zato što bi već na početku večeri shvatila da se zaglibila s nepismenim imbecilom koji izgleda da ne zna kakva je uloga Stivena Dedalusa, i za mene zato što sam postao svestan da sam zaista retardiran i da, ako ikad nameravam da poljubim te usne bez karmina ili izađem s njom još neki put, moram zaista da se udu-bim u književnost detaljnije od *Poljupca smrti*. Nisam mogao da se provučem samo s anegdotama o Lakiju Lučanu ili Rubu Vadelu. Morao sam malo da prostudiram Balzaka, Tolstoja i Eliota da bih održavao razgovor i da mladu damu ne bih morao da pratim kući jer je odjednom dobila žutu groznicu. U međuvremenu bih završio u kafeteriji Dubrou gde sam jadikovao u društvu ostalih precrtanih žrtava subotnje večeri.

Međutim, takvi debakli su me čekali u budućnosti. Sad kad ste stekli neku predstavu o mojim roditeljima, pomenuću i jedinu sestru koju imam. Zatim se vraćam nazad na svoje rođenje da bi priča mogla stvarno da krene.

Leti je osam godina mlađa od mene. Naravno, kad je ona trebalo da se rodi roditelji su me pripremili na potpuno pogrešan način: „Kad ti se rodi sestra više nećeš biti u centru pažnje. Nećeš više ti dobijati poklone, već ona. Svi ćemo morati da posvetimo pažnju njoj i njenim potrebama i zato ne očekuj da ćeš ikada više biti glavna atrakcija.“ Nekog drugog osmogodišnjaka možda bi malo i potresla mogućnost da će ga porodica odbaciti zbog novopridošlog člana. Međutim, iako sam veoma voleo svoje roditelje, bio sam svestan da su to dva teška amatera koja nisu imala smisla za odgajanje dece i da su njihove crne slutnje idiotske i prazne, što se ispostavilo kao tačno. Pretpostavljam da im ovim odajem počast što su me voleli tako iskreno da sam znao da me, bez obzira na to što su

delovali kao zloslutnici, nikad neće napustiti i da će uvek biti posvećeni mojoj sreći i blagostanju, i tako je i bilo.

Čim sam ugledao svoju sestru u kolevcu, potpuno me je opčinila, zavoleo sam je, učestvovao sam u njenom odgajanju, štitio sam je od razmirica među roditeljima koje bi se produbile do neslućenih razmera. Mislim, ko bi pomislio da bi svađa oko ribljih ćufti mogla da preraste u bitku dostojnu Homera? Ja sam se igrao s Leti i često je vodio sa sobom kad sam izlazio s drugovima. Svima je bila simpatična i pametna i nas dvoje smo se uvek odlično slagali. To me je podsećalo na dopisivanje s Gručom s kim sam se s vremenom sprijateljio zahvaljujući Diku Kavetu, o kome ću vam kasnije pričati. Pisao sam Gruču kad je Harpo umro a on mi je u svom odgovoru napisao da se on i Harpo nikad nisu ozbiljno posvađali niti su razmenili teške reči. Tako je isto bilo i s mojom sestrom koja je danas producent mojih filmova.

E, sad mogu da se rodim. Konačno dolazim na ovaj svet. Svet u kojem se nikad neću osećati prijatno, kojeg nikad neću razumeti, odobravati, niti ću mu oprostiti. Alan Stjuart Korningsberg, rođen 1. decembra 1935. U stvari, rodio sam se 30. novembra oko ponoći pa su moji roditelji pomerili datum da bih započeo život od prvog dana u mesecu. Od toga nisam imao nikakve koristi u životu i bilo bi mi mnogo draže da su mi ostavili pozamašno nasleđstvo. To pominjem tek kao besmisleni ironiju jer je moja sestra rođena osam godina kasnije upravo tog istog dana. Ta neverovatna slučajnost za vas apsolutno nema nikakvog značaja. Rođen sam u bolnici u Bronksu mada su moji živeli u Bruklinu. Nemojte me pitati zašto se moja majka dovukla čak do Bronksa da bi me rodila. Možda je ta bolnica delila besplatne obroke. Bilo kako bilo, majka nije uspela da se odvuče natrag iz bolnice u Bronksu već je tamo skoro umrla. Stanje joj je zapravo bilo vrlo nestabilno nekoliko nedelja ali, kako je sama ispričala, izvukla se zahvaljujući stalnom unosu tečnosti. Samo bi mi to trebalo – da me odgaja samo otac. Do

sada bih verovatno imao podeblji dosije dugačak kao Tora.* Situacija je takva da sam pored dva brižna roditelja izrastao u iznenađujuće neurotičnu osobu. Zašto? Nemam pojma.

Ja sam bio centar sveta majčinih pet sestara, jedino muško dete, miljenik tih simpatičnih tračara koje su mi silno ugađale. Nikad nisam preskočio nijedan obrok, nikad mi nije falila garderoba i uvek sam bio zaštićen. Nikad nisam oboleo ni od kakve teške bolesti kao što je dečja paraliza, koja je bila veoma rasprostranjena. Nisam imao Daunov sindrom kao jedno dete u mom razredu, niti sam bio grbav kao mala Dženi, a nisam imao ni alopeciju kao onaj mali Švarc. Bio sam zdrav, popularan, sportski tip, uvek među prvima biran u timove, igrač bejzbola, trkač a ipak nekako sam uspeo da postanem nervozan, plašljiv, emocionalna ruina kojoj smirenost visi o koncu, mizantrop, klaustrofobičan, izolovan, ogorčen, nepopravljivi pesimista. Neki čašu vide dopola praznu a drugi dopola punu. Ja sam uvek mrtvački sanduk video kao dopola pun. Od hiljade onih jada što ih priroda ljudska nasleđuje, uspeo sam da izbegnem većinu osim onog pod brojem šest stotina osamdeset dva – nisam imao mehanizam poricanja. Mojoj majci nije bilo jasno zašto. Uvek je tvrdila da sam bio fin, sladak, veseo dečak negde do pete godine a zatim sam se promenio i postao mrzovoljno, nezgodno, nezadovoljno, loše dete.

Ipak, nisam doživeo nikakvu traumu, nije mi se desilo ništa strašno zbog čega sam od nasmešenog, pegavog dečkića u pumparicama sa štapom za pecanje izrastao u hronično nezadovoljnog neotesanka. Moje pretpostavke se temelje na činjenici da sam negde oko pete godine postao svestan smrtnosti i pomislio da, uh, na tako nešto nisam računao. Nikad nisam pristao na konačnost. Ako nemate ništa protiv, hteo bih da mi vratite novac. S godinama mi je postalo jasnije ne samo

* Tora ili Petoknjižje obuhvata pet knjiga Mojsijevih koje predstavljaju temelj judaističkog pravnog i etičkog učenja. (Vikipedija)

izumiranje, već i besmislenost postojanja. Naleteo sam na isto ono pitanje koje je mučilo bivšeg danskog kraljevića: zašto da trpim pračke i strele kad mogu samo da nakvasim nos, nabijem ga u utičnicu i tako nikad više ne moram da se suočim s anksioznošću, patnjom ili majčinom kuvanom piletinom? Hamlet se opredelio da to ne trpi jer se plašio šta bi moglo da ga snađe u zagrobnom životu ali ja nisam verovao u zagrobni život pa, imajući u vidu svoju krajnje sumornu procenu ljudskog života i njegov bolni apsurd, zašto živeti dalje? Na kraju nisam uspeo da smislim nikakav logičan razlog i konačno sam zaključio da su ljudi jednostavno rođeni da se opiru smrti. Krv nadjačava mozak. Nema logičnog razloga boriti se za život ali koga briga šta glava priča jer srce kaže: jesi li video Lolu u mini-suknji? Koliko god da se mi žalimo, jadikujemo i tvrdimo, često prilično ubedljivo, da je život besmislen košmar ispunjen tugom i suzama, ako neki čovek iznenada uđe u sobu s nožem u nameri da nas ubije, mi odmah reagujemo. Rvemo se s njim i borimo do poslednjeg atoma snage da ga razorujemo i preživimo. (Što se mene tiče, ja bežim.) To je, po mom mišljenju, osobina svojstvena isključivo našim molekulima. Dosad ste verovatno shvatili da ne samo da nisam nikakav intelektualac, već i da nisam nimalo zabavan za društvo.

Uzged, neverovatno je koliko me često opisuju kao „intelektualca“. Takva predstava o meni je lažna koliko i čudovište iz Loh Nesa pošto u mojoj glavi nema intelektualnih neurona. Neuk i nezainteresovan za učenje u školi, izrastao sam u tipičan primer lenčuge koja sedi ispred televizora s pivom u ruci; ragbi utakmica trešti s ekrana a duplerica iz *Plejboja* selotejpom je nalepljena na zid. Divljak koji se šepuri u pantalonama od tvida i nosi zakrpe na rukavima kao profesor s Oksforda. Ja nemam nikakvu moć opažanja i uzvišene misli, ne razumem većinu pesama koje ne počinju sa „Ruže su crvene, ljubičice su plave.“ Međutim, ono što imam jesu naočare s crnim okvirom i pretpostavljam da ta bajka opstaje zahvaljujući njima, kao i

mom umeću da se služim odlomcima iz učene literature koja je isuviše dubokoumna da bih je shvatio ali koja može da se iskoristi u mom poslu da bih stvorio varljivi utisak da znam više nego što to stvarno jeste slučaj.

Okej, odrastao sam u zaštićenoj sredini okružen brojnim ženama koje su me mazile – majkom, tetkama i četiri brižne bake i deke. Probajte da me pratite: tatin tata, svojevremeno bogataš, čovek koji je putovao brodom do Londona samo radi konjskih trka, koji je imao separe u operi, sada je bio siromašan i zarađivao neku crkavicu ko zna kako. Žena mu je takođe bila migrantkinja kojom se oženio da bi zajedno mogli da uđu u zemlju. Ona je bežala od pogroma u Rusiji a on od obaveznog vojnog roka. Ta fina bakica, dijabetičar, živela je sa svojim suprugom i potomcima u kičastom kućerku s uspravnim klaviirom koji niko nije svirao. Ipak, volela me je, krišom mi je čuškala lovu i kocke šećera iz žute kutije za domine. Zauzvrat je tražila samo da joj ponekad dođem u posetu a uvek je bila velikodušna uprkos tome što su bili siromašni.

Baka i deka s majčine strane takođe su me voleli. Mamina mama, debela i gluva, sedela je pored prozora po ceo dan, svaki dan (sudeći po njenom izgledu, prijatnije bi joj bilo na lokvanju). Deko, aktivan, pun energije, stalno je išao u sinagogu i eto kako mu je ovaj gad kao što sam ja uzvratio dobrotu. Ja i moji drugovi došli smo do nekog lažnog novčića od pet centi. Čisto olovo. Pošto smo se plašili da ga utopimo u prodavnici slatkiša da ne bismo završili u Rajkersu,* prihvatio sam da ga uvalim dedi koji je bio star i nikad ništa nije primećivao, pa je tako bilo i ovog puta. Razmenio mi ga je za pet centi iz svog novčanika za sitninu i to nije bilo kao u onim filmovima kad se matorac nasmeje u sebi i zna šta smeram ali mi udovolji s lukavim sjajem u očima. Ne. On je bio prevaren. Ja sam ga odvezao do radnje za hemijsko čišćenje jer mi je dao svojih

* Ozloglašeni njujorški zatvor na ostrvu Rajkers. (Prim. prev.)

pet centi, uvalio sam mu olovni novčić od pet centi i otišao da kupim kikiriki.

Na kraju, prava svetla tačka mog detinjstva bila je moja rođaka Rita. Vreme provedeno u društvu te rasne plavuše pet godina starije od mene možda je imalo najvažniji uticaj na moj život. Otac Rite Višnik bio je takođe ruski Jevrejin po imenu Višnjeki koje je na engleskom promenio u Višnik. Pošto sam joj se sviđao, ta privlačna devojka, koja je zbog preležane dečje paralize malo hramala, svuda me je vodila sa sobom – u bioskop, na plažu, u kineske restorane, na mini-golf, u picerije. Sa mnom je igrala karte, dame, monopol. Upoznala me je sa svim svojim prijateljima, dečacima i devojčicama starijim od mene i, kakve god da sam znake rane zrelosti pokazivao, izgleda da im se to sviđalo pa sam izlazio s njima i postao veoma prefinjen za jednog klinca, što je bio veliki korak napred u mom detinjstvu.

Imao sam ja i drugove svojih godina ali s Ritom i dečacima i devojčicama iz njenog društva provodio sam mnogo vremena. To su bila bistra deca, Jevreji iz srednjeg staleža koji su se školovali za nastavnike, novinare, profesore, doktore i advokate.

Ali, da se vratim na filmove, Ritinu strast. Podsećam vas, ja imam pet godina a ona deset. Osim toga što je na zidovima u svojoj sobi nalepila slike svih holivudskih zvezda, stalno je išla u bioskop – svake subote u podne na duplu projekciju, obično u *Midvud*. Iako je išla sa svojim društvom, uvek je vodila i mene. Gledao sam sve što bi Holivud izbacio. Svaki igrani film, svaki film iz B produkcije. Znao sam glumce iz tih filmova, prepoznavao sam ih, upoznavao sporedne glumce, karakterne glumce, prepoznavao muziku pošto mi je sva popularna muzika bila poznata jer smo Rita i ja stalno slušali radio zajedno. *Make Believe Ballroom, Your Hit Parade*.* U tom periodu,

* U prevodu, *Plesna dvorana iz mašte* (američka muzička romantična komedija iz 1949) i *Tvoja hit parada* (američka muzička emisija koja se emitovala na radiju 1935–1955 i televiziji 1950–1959). (Prim. prev.)

radio smo uključivali čim bismo se probudili i on bi radio sve dok ne odemo na spavanje. Muzika, vesti, i to kakva muzika.

Pop izvođači u to vreme bili su Kol Porter, Rodžers i Hart, Irving Berlin, Džerom Kern, Džordž Geršvin, Beni Gudman, Arti Šo, Tomi Dorsi. Tako se moj život vrteo oko lepe muzike i filmova. U početku sam išao na duple projekcije svake nedelje a zatim sam, kako su godine prolazile, išao sve češće. Bilo je tako uzbudljivo ući u *Midvud* subotom ujutru dok svetla na kućama još uvek gore. Manja grupa ljudi je kupila slatkiše i čeka u redu dok se preko razglasa čuje neka pop muzika da se posetioci ne bi pobunili dok svetla ne počnu da se gase. Hari Džejms – „I'll Get By“. Crveni abažuri, zidne lampe od zlatnog mesinga, crveni tepisi. Svetla se napokon gase a filmsko platno obasjava logo pa – ako mi dopustite da mešam metafore – srce počinje da vam balavi od iščekivanja kao u Pavlovljevom eksperimentu. Sve sam ih odgledao, svaku komediju, vestern, ljubavni film, film o gusarima, ratni film. Mnogo decenija kasnije, kad sam s Dikom Kavetom stajao na ulici gde je nekad bio veliki bioskop a sada prazan plac, obojica smo zurili u tu praznu parcelu i prisećali se kako smo nekad sedeli usred tog placa i putovali po gradovima sveta punim spletki, po pustinjama s romantičnim beduinima; bili smo na brodovima, u rovovima, palatama i indijanskim rezervatima. Uskoro će tu nići zgrada a *Rikov kafić* je odavno srađen sa zemljom.

U detinjstvu sam najviše voleo filmove koje sam zvao šampanjac komedije. Obožavao sam priče koje su se dešavale u luksuznim stanovima u koje se ulazilo pravo iz lifta, gde se moglo čuti otvaranje šampanjca a uglađeni muškarci koji su vodili duhovite razgovore udvarali su se prelepim ženama koje su lenčarile po kući u nečemu što bi se danas moglo obući za venčanje u Bakingemskoj palati.

To su bili veliki stanovi, obično dupleksi u kojima je preovlađivao beli enterijer. Na ulazu, vlasnik ili njegov gost bi se skoro uvek uputio pravo do omanjeg, praktičnog bara gde bi

sipao piće iz kristalne flaše. Svi su pili sve vreme i niko nije povraćao. I niko nije imao rak, u stanu nije ništa curilo a kad bi telefon zazvonio usred noći, stanari s visokih spratova na Park ili Petoj aveniji nisu morali da se, poput moje majke, izvlače iz kreveta i u mraku kolenima udaraju u nameštaj i pipajući traže jedan jedini crni aparat da bi možda saznali da je neki rođak upravo preminuo. Ne. Hepbern, Trejsi, Keri Grant ili Mirna Loj bi samo pružili ruku i podigli slušalicu koja se nalazila na noćnom stočiću nekoliko centimetara udaljenom od kreveta. Telefon je obično bio beo a vesti nisu bile ni o kakvoj metastazi niti o koronarnoj trombozi od dugogodišnjeg konzumiranja smrtonosnih goveđih grudi, već pre neka rešiva zavrzlama poput, „šta? Kako to misliš da nismo zakonski venčani!?“

Samo zamislite vreli letnji dan u Fletbušu. Živa se popela na trideset pet stepeni a vlaga vas guši. Klime nema, to jest, ima je samo u bioskopskoj dvorani. Doručkujete meko kuvana jaja u šoljici kafe na stolu prekrivenom mušemom u maleckoj kuhinji s podom od linoleuma. Na radiju svira „Milkman Keep Those Bottles Quiet“ ili „Tess’s Torch Song“.* Roditelji opet vode neki glupi „razgovor“, kako je to moja majka zvala, kojem je malo falilo da eskalira u razmenu vatre. Ili je ona prosula pavlaku na njegovu novu košulju ili ju je on osramotio zato što je parkirao taksu ispred kuće. Ne daj bože da komšije saznaju da se udala za taksistu a ne za sudiju vrhovnog suda. Ocu nikad nije bilo dosadno da mi priča o tome kako je jednom vozio Bejba Ruta. „Ostavio mi je bednu napojnicu“, bilo je jedino čega se sećao o Sultanu udarača.** Razmišljao sam o tome godinama kasnije kad sam kao komičar nastupao u *Plavom anđelu*. Portir Sani je prokomentarisao Bilija Rouza, bogatog tipa s Brodveja koji je voleo da igra na veliko. „Čovek

* U prevodu, *Mlekaru, ne zveckaj flašama* i *Tesina tužna ljubavna pesma*. (Prim. prev.)

** Bejb Rut, legendarni igrač bejzbola, imao je nadimak *Sultan of Swat* zahvaljujući neprikosnovenim udarcima palicom. (Prim. prev.)

s dvadeset pet centi“, podrugljivo je primetio Soni, naučivši da grupiše sve ljude po kvadraturi njihovih napojnica. Zadirkujem svoje roditelje u ovoj priči o mom životu ali od oboje sam naučio nešto što mi je decenijama koristilo. Od oca: kad kupuješ novine na trafici, nikad ne uzimaj one prve odozgo. Od mame: etiketa uvek ide pozadi.

Dakle, po paklenom letnjem danu ubijaš vreme tako što vraćaš kaucirane flaše u prodavnicu da bi zaradio dva centa po flaši i kupio kartu za *Midvud*, *Vog* ili *Elm*, tri najbliža lokalna bioskopa. Pet hiljada kilometara dalje u Evropi, obični Nemci s velikim zadovoljstvom pucaju na Jevreje i ubijaju ih otrovnim gasom bez ikakvog dobrog razloga i nemaju problem da nađu čiviluke po celom kontinentu. Znojiš se dok ideš avenijom Koni Ajlend, groznom ulicom prepunom auto-otpada, pogrebnika i gvožđara, sve dok ne ugledaš onu dopadljivu nadstrešnicu. Sunce je sada visoko i peče nemilosrdno. Čuje se buka tramvaja, sirene trube, dvojica izvode idiotsku koreografiju divljačkog ponašanja na ulici, deru se i počinju da zamahuju jedan prema drugom. Onaj niži i slabiji trči da uzme pajser iz gepeka. Kupuješ kartu, ulaziš unutra i odjednom više nema one žestoke vrućine i sunca jer si se našao u hladnoj, mračnoj drugoj stvarnosti. Okej, to jesu samo slike – ali itekakve slike! Nadzornica, starija dama u belom, odvodi te do tvog sedišta uz svetlost baterijske lampe. Potrošio si poslednju paru na neke slasne bombone pomodnog imena Džudžubi ili Čakls. Dižeš pogled i, dok se u pozadini čuje muzika Kola Portera ili neka neopisivo lepa melodija Irvinga Berlina, na ekranu se pojavljuju obrisi Menhetna. U dobrim sam rukama. To neće biti film o momcima u radnim odelima na nekoj farmi koji ustaju rano da pomuzu krave i čiji je životni cilj da osvoje medalju na državnom sajmu ili da dresiraju svog konja da prođe niz mučnih prepreka i stigne prvi u lokalnoj trci zaprega. I, srećom, nikakav pas neće spasiti nikog, niti će neki tip koji priča kroz nos uvući prst u klempavo uvo da bi izvukao masnoću, niti će

neko nekom dečaku vezati kanap za prst na nozi dok on drema na starom mestu za pecanje.

Do dana današnjeg, ako se na početku filma u krupnom kadru prikazuje spuštena zastavica koja se nalazi na taksimetru žutog taksija, ja ostajem. Ako je zastavica na poštanskom sandučetu, izlazim. Ne, moji likovi će se probuditi i kad se zavese u njihovoj spavaćoj sobi rastvore, otkriće Njujork sa svim njegovim visokim zgradama i sve moguće uzbudljive prilike koje on nudi. Moji glumci će ili jesti u krevetu na poslužavniku sa sve držačem za jutarnje novine – ili za stolom na kome su stolnjak i srebrni escajg, i jaje koje će pojesti taj tip biće servirano u posudi za jaje tako da on samo treba da kucne po ljusci da bi došao do žumanceta. Tu neće biti nikakvih vesti o koncentracionim logorima, već će možda samo na naslovnoj strani biti neka zanosna ženska s nekim drugim tipom, što će razbesniti Freda Astera jer je on zaljubljen u nju. Ili, ako je to doručak za neki bračni par, oni se iskreno vole posle toliko godina zajedničkog života; ona se ne vraća stalno na njegove neuspehe a on joj ne govori da je glupača. A, posle te projekcije počinje drugi film – krimi triler u kome neki okoreli privatni detektiv rešava sve životne probleme udarcem u vilicu i na kraju odlazi s jednom od onih sisatih ženskih kakvih uopšte nije bilo ni u jednom odeljenju u mojoj školi niti na bilo kom venčanju, sahrani ili bar micvi kojima sam prisustvovao. Uzgred, nisam nikad bio na sahrani: uvek su me štedeli stvarnosti. Prvi i jedini put kad sam video leš bilo je dok sam išao na večeru kod Elejn pa svratio svratio da odam poštovanje Telonijus Manku čije je telo bilo izloženo u kapeli na Trećoj aveniji. Poveo sam Miju Farou sa sobom; to je bilo na samom početku našeg zabavljanja pa je bila fina ali užasnuta; trebalo je da zna da je ušla u vezu s pogrešnim sanjarem ali sve te ludosti dolaze na red kasnije.

Dupla projekcija se završila i izlazim iz prijatne, mračne bioskopske čarolije. Ponovo sam na aveniji Koni Ajlend, sunce, saobraćaj, vraćam se u prokleti stan na Aveniji K. Vraćam

se u kandže svog najvećeg neprijatelja – stvarnosti. U jednoj smešnoj sekvenci u mom filmu *Povampireni Majls** pod dejstvom halucinacija zamišljam da sam Blanš Diboa iz predstave *Tramvaj zvani želja*. Govorim ženskim glasom s južnjačkim akcentom jer scena treba da bude smešna, dok Dajana Kiton savršeno igra Branda. Kitonova je od onih koji se žale, „o, ne mogu to da radim, ne mogu da imitiram Marlona Branda.“ To je kao kad vam devojčice iz razreda pričaju da su loše uradile kontrolni a na kraju dobiju čistu peticu. Naravno, njen Brando je bolji od moje Blanš ali ono što hoću da kažem jeste da sam ja Blanš u stvarnom životu. Blanš kaže, „ja ne želim stvarnost. Želim čaroliju.“ Ja sam uvek mrzeo stvarnost i žudeo za čarolijom. Pokušao sam da budem mađioničar ali shvatio sam da mogu samo da baratam kartama i novčićima ali ne i da upravljam univerzumom.

Tako sam ja zahvaljujući rođaci Riti upoznao filmove, filmske zvezde, patriotsku moralnost Holivuda i njegove čarobne završetke; i, dok sam odbacivao sve što je bilo ko pokušao da me nauči, od mojih roditelja do profesora španskog posle dve godine učenja jezika, Holivud je postajao sve popularniji. *Modern skrin. Fotoplej*. Bogart, Kegni, Edvard Dž. Robinson, Rita Hejvort – ja sam učio o njihovom celuloidnom svetu. Veći od života, površan, lažno glamurozan, ali ne žalim nijedan jedini kadar. Kad me pitaju koji lik iz mojih filmova najviše liči na mene, samo pogledajte Sesiliju iz *Purpurne ruže Kaira*.

Gde sam ono stao? O da, rodio sam se. Definitivno sam se rodio i to kažem tako zato što je tri puta malo falilo da me uopšte ne bude. Prvi put se to desilo kad je moj otac bio jedan od tri plivača koji su uspeli da s velike udaljenosti doplivaju do obale kad im je brod potonuo. Drugi put je isto on bio akter ali tada se nije baš pokazao junački. Bio je na nekoj porodičnoj zabavi s mojom majkom koja mu je tada bila verenica. Svi prisutni su

* Film u originalu nosi naslov *Sleeper* (Spavač). (Prim. prev.)

bili porodica s majčine strane. Grupa pristojnih, bučnih Jevreja koji su vodili improvizovani život. Primer njihove improvizacije: imali smo rođaka koji se zvao Fil Vaserman i na koga ću se uskoro vratiti jer je on kasnije značajno uticao na moju karijeru. Međutim, postojao je još jedan rođak po imenu Fil Vaserman, jednako važan član porodice koga su uvek zvali „onaj drugi Fil Vaserman“. Dakle, kad se u razgovoru pominjao bilo koji od te dvojice, morali ste uvek da navedete na koga mislite i to ovako, „dok sam išao Menhetnom, naleteo sam na onog drugog Fila Vasermana.“ Ili, „moram da kupim poklon za onog drugog Fila Vasermana.“ Kad sam bio mali, pitao sam se da li se on preko telefona prvo predstavi sa, „zdravo, ovde onaj drugi Fil Vaserman.“ Ili da li na njegovom nadgrobnom spomeniku piše, „ovde počiva onaj drugi Fil Vaserman“? Koliko god da je bio klimav, takav sistem je funkcionisao.

U svakom slučaju, na toj zabavi jedna rođaka se pohvalila novim dijamantskim prstenom. Prisutni su se silno oduševili njegovom veličinom i lepotom mada sam siguran da nije bio ni blizu Houpovom dijamantu. U međuvremenu, posle sat vremena on je nestao i zavladao je panika. Niko nije mogao da nađe skupoceni dragulj. Ne znam kako je misterija rešena ali otkrili su da ga je ukrao moj otac. Pa, možete da zamislite šok i nevericu. Odloživši čaše slatkog vina i pileće batakke usred zaloga, prisutni su se raskolačenih očiju udarali rukama po glavi kao u jidiš teatru i uglas uzvikivali „Oj vej“.* Naravno, moja majka je kolabirala i te večeri otkazala venčanje. Moj dolazak na svet je opet ugrožen. Samo zahvaljujući šarmu i slatkorečivosti očevog oca koji je seo i popričao s majčinim ocem, problem je na kraju izglađen. Očev otac je obećao da glupavi lopov od njegovog sina nikad više neće uraditi tako nešto, kao i da će bataliti reketiranje, prestati da se bavi klađenjem za mafiju i da će živeti pošteno. Posle toga je odmah nekako pomogao mom

* *Oy vey!* Uzvik na jidišu koji znači „O, Bože“, „Jao meni“. (Prim. prev.)

ocu da kupi neku propalu piljaru na aveniji Fletbuš i, posle nešto brižljivog planiranja i vrednog rada, moj otac je uspeo da udvostruči gubitke za rekordno vreme. Dosad ste već shvatili da tata nije bio nimalo sposoban da izdržava porodicu, što je dugi niz godina bila tema brojnih podsticajnih razgovora i zbog čega je moj otac mnogo puta besan pakovao svu svoju garderobu u kofer pre nego što bi se opet raspakovao i legao da spava.

Treća situacija koja je umalo izazvala moje nepostojanje usledila je ubrzo pošto sam se rodio. Tada sam barem započeo život. Moja majka, koja je, kao što sam pomenuo, bila uvek prinuđena da radi da bi dopunila budžet zbog očevih brojnih neprofitabilnih poslovnih poduhvata, morala je da me ostavlja sa služavkama. Te nepoznate devojke su se uglavnom svaki dan menjale, zavisno od toga koju nam je agencija slala. Mama bi im pokazala gde stoji riblje ulje, objasnila da pijem samo čokoladno mleko i da, koliko god da sam im sladak, ne veruju tom malom derištu. Sedeo sam u visokoj stolici, obično uzrujan što je mama otišla, mada ni dan-danas ne znam zašto jer je bila tako mrzovoljna, ni nalik nekoj zanimljivoj majci poput Bili Berk ili Spring Bajington. U svakom slučaju, to što je svakodnevno ostavljala dete kod kuće s nepoznatom osobom moglo je da se ispostavi kao pogubno. Naime, jedna služavka me je uvila u ćebe uz objašnjenje da bi tako mogla lako da me uguši i da bi posle mogla da me baci s ćebetom u kantu za smeće. Tako uvijenom u ćebe, postalo mi je prilično vruće i zagušljivo. Na moju sreću, ta služavka je pripadala onoj sorti ludaka koji ne sprovode svoje fantazije u delo a ne onima što završavaju u tabloidima u narandžastom kombinezonu pošto su preskočili da uzmu dozu klozapina.

Kao što sam rekao, imao sam sreće i ta sreća me je pratila ceo život. Njena moć nikako ne može da se preceni. Osvrćući se na moju karijeru, ljudi će reći da to ne mogu biti samo srećne okolnosti ali oni ne shvataju koliko sam toga postigao samo zahvaljujući riziku.